

Az első világháború

Egy baka visszaemlékezései (A világháború egy katona szemszögéből)

(Töredékes közlés)

Készítette: Faragó Tamás (8. évfolyam, 2. b osztály)

Toldy Ferenc Gimnázium

1015 Budapest, Toldy Ferenc utca 9.

Felkészítő tanár: Németh György

KÉRDŐ-ÍV

(kivonat)

1. Kérelmező neve: Nagy Zoltán
2. Született (év, hó, nap): 1890. július 25.
3. Születési hely (község, vármegye, ország):
Mezőtúr, J.N.K. Szolnok m.
4. Háború előtti katonai szolgálat: 1910.
október – 1912. szeptember
5. Háborús katonai szolgálat: 1914. augusztus –
1915. december
6. Sebesülések, sérülések: (olvashatatlan)
7. Hadikitüntetések: ezüst
8. Előléptetések: tizedes 1911. szeptember

Világ életemben forrófejű embernek ismertek, már gyerekként is szerettem a tűzzel játszani. Tanítónak készültem, ezért a kalandok, veszélyek feljegyzésére szívesen vállalkoztam. Nem volt nehéz dolgom, mert ezekből jócskán részesültem már igen fiatalon. Minden, amit előre elterveztem dugába dőlt, életutam teljesen új irányt vett. 24 éves koromban belekerültem az élet sűrűjébe. A háborúban ideje alatt nem egy rendkívüli történetet, vagy éppen egyszerű, mindennapi eseményt jegyeztem fel.

1914 júliusában, a háború kitörésekor szülőföldemen, Mezőtúron¹, éppen nyári vásárt tartottak. A vásárban már mindenki arról beszélt, hogy általános mozgósítás van. A fiatalabb, meg sánta legények ujjongtak, de a katonaviselt, családos emberek már nem voltak olyan nagy örömmel. Nem volt mit tenni, még a mozgósítás napján berukkoltam² barátommal, Csipes Gézával Szolnokra. Ott aztán sorra jártuk az alakuló helyeket. Annyi katonaköteles ember volt a városban, hogy minden utca, liget és tér tele volt a néppel. Reménykedtünk, hogy egyik helyen csak beírnak minket, míg végül a 68. gyalogezred 12. századába kerültünk.

Mint később megtudtam, földijeim nagy része, a 68. császári és királyi gyalogezredben vagy a 29. budapesti honvéd gyalogezredben szolgált. Először csak 19-42 éveseket hívtak be, de később az egy évvel fiatalabbak, és még az ötven évesek is hadkötelesek lettek.

¹ A mezőtúri vonatkozású adatok, tények, történetek a városi emlékkiállítás anyagain alapulnak.

Felhasználásukért külön köszönet Szabó Andrásnak, a Bodoki Fodor Helytörténeti Egyesület elnökének. A városi emlékkiállításról készült képek az 1. sz. Mellékletben.

² Berukkol: német eredetű szó. Jelentése: bevonul.

Rendes kiképzést nem kaptunk, főként egylövetű, még a múlt századból származó puskákkal szereltek fel minket. A megfelelő harci eszközök hiánya miatt eleinte saját készítésű sarlókat, késeket, bokszeret használtunk. Több bajtársam a szabadságról visszatérve magával hozta a frontra vadászkését, túrabicskáját is. A közelharcok miatt a lövészárkok legfontosabb fegyvere a fa bunkósbot, a gyalogsági bajonett³ és a lövészároktör lett. Elengedhetetlen eszközeinkké váltak a főként fakivágásra, bunkerépítésre használt „kis sánctárszámok”, az ásó, a kistűrés és a balta. Ezek az eszközök alkalmasak voltak a lövészárkok rendszer kiépítésére is.

Már most elmesélem, milyen is volt a mi lövészárkok rendszerünk⁴. Az árokrendszer kiépítése nehéz fizikai munkának bizonyult, de nagyon sok helyzetben fedezéket jelentett. Törött vagy görbe vonalban építettük ki, hogy minél kisebb legyen a belátás. Az árkokat három vonalban ástuk, és közlekedőárkokkal kötöttük össze, hogy az ellenfél támadása esetén vissza tudjunk vonulni. Az ezred nagy része a második vonalban tartózkodott. Az első vonalban csak kisebb felderítőcsapatok mozogtak. A hátsó részen tüzérek és tartalék rohamcsapatok készültek az esetleges ellentámadásra. Szerencsére az árokrendszer hatásos volt légitámadás, bombázás esetén is, hiszen a második vonalbeli bunkerekbe vissza tudtunk vonulni. A dekungban⁵ löpadra fellépve tudtunk tüzelni, az árok oldalait homokzsákokkal, dróthálókkal erősítettük meg, aljára fapalánkokat helyeztünk. A mellvédbe általában kémlelőlyukakat vagy réseket vágtunk, amiken keresztül szemmel lehetett tartani az ellenséget. Az ellenség tüzelése, vagy a zord időjárás miatt persze a dekungot folyamatos karban kellett tartanunk. Ennél azonban lényegesen nehezebb feladatot jelentett azt elviselni, hogy a lövészárkok sokszor holttestekkel és a megromlott élelmiszerkészletekből táplálékot kereső patkányokkal, emberi ürülékekkel voltak tele. A nedves időben előtörő „lövészárkok – láb” betegségről meg már ne is beszéljek!

De visszatérve katonatörténetem elejére, a lényeg, hogy rövid idő alatt a szerb harctéren találtam magamat. Ezredem a Száván átvezető vasúti híd zimonyi oldalán őrséget állva megpróbálta megakadályozni a híd felrobbantását. A szerbek ágyúval, meg kézigránátokkal támadták a hídőrséget. Ekkor három földim is életét veszítette, Kovács Pál, Veres Imre gyalogosok, és a szintén gyalogos, mezőtúri Bíró Gábor. Azt gyanítottuk, hogy egyikőjük a háború első hősi halottja lehetett.

Az igazi csatározások aztán a 68-asok számára a Cigányszigeten kezdődtek. A jó Isten egészen szeptemberig megőrizte engem az ellenség golyózáporától, de aztán a bal vállalom megsebesültem, ezért Szerbiából Ausztriába vittek. Ezután nagy szerencsémre hazaengedtek több mint 20 napra szeretteimhez. Az édes szabadság hamar eltelt, novemberben ismét be kellett vonulni a káderhez⁶ Szolnokra. Még nem voltam teljesen egészséges, így egészen 1915. júniusig ott maradtam, és a regrutaabriktoláson⁷ kívül sok egyebet nem tettem. Kis idővel ezután ütött az én órám, megint a harctérre kellett mennem. Ezredem akkor már Galíciában volt fenn, a Kárpátokban harcolt az oroszokkal. 1915. július elején megérkeztem az olasz harctérre, a privacsinai állomásra. A következő napokat itt töltöttük el szüntelen ágyúdörgések között.

³ Gyalogsági bajonetról fénykép a 2. sz. Mellékletben.

⁴ Lövészárkok rendszerről rajz a 3. sz. Mellékletben.

⁵ Deckung: német szó. Jelentése: fedezék.

⁶ Káder jelentése: katonai egység.

⁷ Regruta jelentése: újonc. Abriktolás jelentése: oktatás.

Itt említem meg, hogy ezekben az időkben találkoztam egy rendkívüli emberrel. Bajtársam és közvetlen földim (mezőtúri emerről lévén szó) eredetileg Hevesy Nagy Márton néven vonult be, és rögtön Galíciába, az orosz frontra került. Igazából azonban ő egy nőkatona volt, aki, miután az 1914. esztendőben elveszítette férjét és gyermekeit, önkéntesként, egy kis csellel vonult be és küzdött férfiakat is meghazudoló bátorsággal.

A harcoknál maradva elmondhatom, hogy július elejétől újra nehéz napok vártak ránk. Július 11-én egészen Doberdó határáig mentünk el. Ezen a helyen ismét eltöltöttünk 3 napot, majd 15-én este Doberdón keresztül bementünk a rajvonalba. Aztán augusztust és szeptembert egy hegyoldalon, sátoztáborban töltöttük el. Itt viszonylag nyugalmasabb napokat éltünk át. Így a közvetlen harctéri pillanatokon kívül rengeteg egyéb élményben is részem volt. Megismerkedtem igaz barátokkal, egyszerű, de rendkívüli emberekkel is, nagy érdeklődéssel hallgattam társaim történeteit, emlékezéseit.

A lövészárkokban töltött nyugalmasabb napok során egy bajtársamtól érdekes dolgokat tudtam meg a kutyák harctéri alkalmazásáról. Elbeszéléséből kiderült, hogy a kutyákat nemcsak sebesültek felkutatására és szállítására, járőrökíséretre, őrzésre, teherhordásra használták, de az állatok kiváló segítséget jelentettek üzenetek továbbításában, vagy akár rágeszálómentésben is. Megtudtam azt is, hogy egy fajtisza, „katonai szolgálatra” alkalmas kutya ára kortól és képzettségtől függően 40 és 100 korona között van. Először kételkedtem az elbeszélés valóságát illetően, de amikor kiderült, hogy bajtársam bécsi kutyakiképző tanfolyamot végezve maga is kutyavezetőként ténykedett, szívesen vettem minden történetét.

A lövészárkokélet, az állásharc eseménynélküli napjai alatt bajtársaimmal megpróbáltunk valami szórakoztatót és hasznosat csinálni. Igyekeztünk magunkat elfoglalni, arra is gondolván, hogy szeretneinknek mivel tudnánk kedveskedni, ha egyszer talán hazajutunk. Egyik földimmel, aki eredetileg kovácmester volt, hamar rájöttünk arra, hogy ha levessük a srapelnehüvelyekről, gránátrepeszekről, vagy épp a fel nem robbant ellenséges gránátokról a nemesfém-ből készült vezetőgyűrűt, remek emléktárgyakat készíthetünk. A rézből készült kilótt töltényhüvelyekből is hadiékszereket fabrikáltunk. Bár a parancs értelmében ezt szigorúan tilos volt (a nemesfémkészlet igencsak megfogyatkozott), mi mégis minden alkalmat megragadtunk, és szabadjára engedték fantáziánkat.

Kovácmester barátom – nem törődve a robbanás veszélyével – több esetben már megrendelésre is dolgozott. Jómagam a legbüszkébb egy feleségemnek szánt, vörösréz berakásos gyűrűre⁸ vagyok, de igen jól sikerült a sárgaréz-ből készült asztali írószertartó, vagy a feliratos („Régi idők emléke”) virágváza⁹ is. A kisfiamnak pedig töltényhüvelyből sípot eskábáltam, majd sikerült egy játékágyút is összehoznom. Már nem emlékszem pontosan hol, és mikor, de olyan fiatalemberekkel is összehozott a sors, akik az említett alkatrészekből, anyagokból gyönyörű hangszereket készítettek. Csináltak facimbalmot, deszkabőgőt vagy akár furulyát. Új barátaim elmesélték, hogy korábbi állomáshelyeik dekungjában faragott kampósbótot vagy díszbótot is készítettek, melyeken tréfából a regruták, vagy az ellenséges csapatok katonáinak fejformáját is megmintázták.

De kanyarodjunk csak vissza a harcmezőre! Októberben aztán kezdődött a nagy lagzi, Csernicáról a Valóne völgybe, majd ismét a rajvonalba mentünk. Itt óriási ütközetek voltak

⁸ Berakásos gyűrűről rajz a 4. sz. Mellékletben.

⁹ Feliratos virágvázáról rajz a 4. sz. Mellékletben.

mindkét fél részéről. Innen visszamentünk a Valone völgybe, hogy kiegészítsenek. Ekkor kaptunk kiegészítésbe egy zászlóalj. Ezután szerpentinén haladtunk egy fensíkra, a Szent Michelle hegy felé, de a rajvonalban csak 3 napot töltöttünk. Ekkor kijöttünk a crenci barlangba. Ez egy olyan óriási természetes üreg volt, hogy belefért egy zászlóalj, több mint 100 utász, géppuskás. A nyirkos és fullasztó levegő miatt viszont egyáltalán nem tudtunk pihenni. Megint visszakerültünk a Szent Michellére, amit nem véletlenül neveztek halálhegynek. Valósággal örölte az embereket. A feszültséggel teli idők, az állandó kapkodás, a homályos parancsok, a konkrét célok és a helyismeret hiánya előjáróink idegeit is igencsak megtépázták, parancsnokaink közül többen kész pánikrohamot kaptak.

Emlékszem, egyik este váratlanul látogatóink érkeztek. Úgy 15-20 bajtársunk a doberdói pokolból egészen táborunkig jutott. Szörnyű történeteket meséltek, már akiknek volt ehhez ereje. Elmondásuk szerint az egyik napon több mint 260 társukat veszítették el, közel 50 ember sebesült meg, 10-12 katona pedig szabályosan megőrült. Többen úgy elkeseredtek, hogy végezni akartak magukkal. A halottakat hiába temették el, a mozsár¹⁰ újra meg újra kiszántotta őket. Térdig gázoltak a holttestekben, a fertőzés és a rendkívüli bűz miatt felütötte fejét a kolera betegség.

Az itt töltött idő alatt mi is rengeteg embert veszítettünk, ezen kívül se vizünk, se ételünk nemigen volt. A Doberdó melletti harcok idején úgy lesoványodtam, hogy alig ismertek meg közvetlen bajtársaim.

A nélkülözéshez, az éhínséghez persze már korán hozzá kellett szoknom. A gyorsan változó hadikörülmények miatt gyakran késett a hadtáp. Hamar rájöttem, hogy a menázi¹¹ terén mekkora svindlik¹² vannak. Az erre vonatkozó regula¹³ bár meghatározta a napi porciót, miszerint naponta egy ember fél liter bort kapna, de csak több hónap elteltével jutottam hozzá negyed literhez. Szalonna is járt volna minden nap, de csupán négy hetenként egyszer jutott, akkor is egy hüvelykujjnyi. A legfontosabb persze a kenyér lett volna, de egy napra egy fél kenyeret ritkán kapott egy ember, az is sültelen és általában penészes volt. Néha reggelre, vagy estére feketekávét hoztak, becsomagolt konzerv kávé, cukor nem volt benne. Ezért az élelmesebbek úgy segítettek magukon, hogy ruháik zsebében elrejtették az ételmaradékot, ellopták a közeli házak állatait, megdézsmálták a veteményeskertek zöldségeit, gyümölcsseit. Nem csoda, hogy az otthonról érkezett elemózsia valóságos ünnepnek számított.

A harctéren történeteket illetően már csak néhány eseményt jegyeztem fel. Ha emlékezetem nem csal, az idegtépő ütközetek sora egészen november végéig zajlott, amikor aztán kivontak minket a tűzvonalból. Egész éjjel meneteltünk. Keresztülvonultunk a Valone völgyön, a hegy oldalán csúsztunk-másztunk, igyekeztünk fölfelé. A rengeteg eső, az álmatlanság és az éhség mindenkit megtört. Amikor Lipára érkeztünk, kitüntetés kaptunk (megkaptam az ezüstérmét). Itt meglátogatott minket Károly király, sorba kezelt a kitüntetettekkel. December 5-én aztán visszarendeltek minket a tűzvonalba, de ekkor már nem csatlakozhattam századomhoz, mert a felcser¹⁴ nagyon betegnek talált. December közepén már a kuttenbergi¹⁵ kórház barakkjában találtam magam.

¹⁰ Mozsár jelentése: ágyú.

¹¹ Menázi jelentése: étkezés, élelem.

¹² Svindli jelentése: csalás, szélhámosság.

¹³ Regula jelentése: szabályzat.

¹⁴ Felcser jelentése: katonai tábori orvos.

¹⁵ Kuttenberg: Kutná Hora, város Csehországban.

A karácsony ünnepét a körülményekhez képest szépen tartottuk meg. Hoztak karácsonyfát, amit fel is díszítettek. Ajándék gyanánt mindenki kapott egy kalácsot, diót, szilvát, almát és egy szipkát. Aki akart, elmehetett 25-én az éjféli misére. Ezt követően már december 27-én eljöttem Kutenbergből, és a következő nap reggelén a Kelenföldi laktanyában voltam.

Lezáratott 1915. december 28-án

Itt véget ért háborús kálváriám, de ezzel nem zárult le életem nehéz időszaka. Nemcsak én tértem más emberként haza, de szeretteim magatartása, és környezetem is megváltozott. A háború hátralévő időszaka, és az azt követő évek miatti nélkülözés, bizonytalanság életben maradt családtagjaim számára is nagy megpróbáltatást jelentett. A háború mindent és mindenkit megváltoztatott...

Nagy Zoltán tizedes

Felhasznált irodalom

A Bodoki Fodor Helytörténeti Egyesület honismereti, közművelődési és irodalmi lapja, Mezőtúr, 2014/3. szám

Felszeghy Ediltrud: A császári és királyi hadsereg nyelve Magyarországon. Budapest, 1939.

Rubicon (történelmi magazin) 2014/4-5. szám és 2014/9. szám

Az első világháború története, Szarajevótól Trianonig. *A BBC History* különszáma

Első világháborús katonaemlékek. Szerk.: Mezei Ottó, Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1987.

Az első világháború. Szerk.: Szabó Dániel) Osiris Kiadó, Bp., 2009. *Nemzet és emlékezet*

A Nagy Háború másik arca. A lövészárkok hétköznapijai. Szerk.: Horváth Miklós. Akadémiai Kiadó, Bp., 2004.

Boldogtalan hadiidők. Szerk.: Ravasz István. Petit Real Könyvkiadó, Bp., 2004.

Magyarország az első világháborúban. Szerk.: Romsics Ignác. Kossuth Kiadó –Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp., 2010.

- Magyarország az első világháborúban: Lexikon A–Zs. (Főszerk. Szijj Jolán; szerk. Ravasz István.), Budapest, Petit Real, 2000.

- CSEH Géza: I. világháborús haditett leírások Jász-Nagykun-Szolnok vármegye vitézi székének iratanyagában. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve (Szerk.: Fülöp Tamás) Szolnok, 2010.
- http://nagyhaboru.blog.hu/2010/10/28/egeszsegugyi_kutyak_es_tarsaik_az_első_világháboruban_1_resz